

## *I. Bevezetés*

A gyermekfejlődéstan elmélete szerint a csecsemők és a kisgyermekes elsősorban a körülöttük levők cselekedeteinek utánzása révén szocializálódnak. Szüleik, nevelőik véleményének és ítéleteinek formájában sajátítják el a társadalom értékrendszerét, normáit, viselkedésszabályait, vagyis az utánzás és hasonulás szakadatlan folyamataként tanulják meg, mit tilos és mit szabad. Ugyanakkor a kutatók arra hívják fel a figyelmet (pl. Kósa), hogy az audiovizuális média mára nem csupán egy a szociális eszközök közül, hanem a primer szocializáció egyik alkotórészévé, elemi közvetítővé vált. Felmerülhet azonban a kérdés, mit tanít a televízió, milyen üzenetet közvetít például az ábrázolt erőszak kapcsán.

Gerbner kultivációs elemzése szerint a probléma nem az egyes műsorszámok vagy csatornák agressziótartalmában rejlik, hanem az agresszió tömeges jelenlétében, amely a nézőkbe folyamatosan azt sulykolja, hogy a világ, amelyben élünk, aljas és erőszakos (aljasvilág-szindróma). A német „Gewaltkommission” jelentése a médiaerőszak hatásával kapcsolatban nem a közvetlen utánzás veszélyét tartja elsődlegesnek, sokkal inkább abban látja a probléma lényegét, hogy az agresszív modellek fokozatosan megváltoztatják az értékeket, normákat, és teszik elfogadhatóvá az erőszakot, mint a konfliktusok megoldásának hatékony eszközét. A mértéktelen mennyiségű audiovizuális erőszak fokozatosan torzítja a világról alkotott képünket, épül be a - mindenekelőtt kevés élettapasztalattal rendelkező - néző viselkedésmintái közé, előbb-utóbb a mindennapi konfliktushelyzetekben is elfogadhatóvá téve azt.

Tudományos kutatások ugyanakkor rámutattak, hogy az erőszak ábrázolása nem minden esetben vezet az agresszív attitűdök és az erőszakos magatartás megerősítéséhez. Ha az erőszak következménye is bemutatásra kerül, ha az erőszakos cselekedet megbánással jár együtt, vagy büntetést von maga után, ha a tett elkövetője nem csodálatraméltó, ha a tett nem tűnik jogosnak, vagyis ha az erőszak általában negatív megvilágításban helyezkedik el, valószínűleg nem jár nemkívánatos következményekkel.<sup>1</sup> Ugyanakkor, ha az erőszak dicsőített, egyszerűnek és rutinszerűnek van beállítva, akkor az üzenetben az agresszív tett elfogadhatóként, sőt kívánatosként jelenik meg.<sup>2</sup> Az EBU 1991-ben megalkotott irányelvei a televíziós erőszak megjelenítésével kapcsolatban a következőket ajánlják: *„Miután a konfliktus és az ezzel összefüggő erőszak az ember sajátja, természetesen gyakran képezik*

---

<sup>1</sup> National Television Violence Study. Volume 3. (1998) Executive Summary 5. o.

<sup>2</sup> ebenda

*a szórakoztató és fikciós műsorok központi részét. Lényeges azonban, hogy az erőszak indítékai hitelesen legyenek ábrázolva, és ne jelenjenek meg indokolatlanul csak azon célból, hogy szórakoztassanak, vagy a nézettséget emeljék. Ok nélküli erőszaknak nincs helye. (...) Az erőszak vagy agresszív magatartás olyan ábrázolása, amely utáncsra készítet, kerülendő. Az ártalmatlannak feltüntetett erőszak, illetve a fizikai vagy lelki erőszak olyan bemutatása, mint a konfliktusok megoldásának eszköze, minden áron kerülendő. Fontos, hogy az erőszak indítékai mellett az erőszak destruktív következményei is ábrázolódjanak, valamint az erőszak alkalmazása, mint a problémák megoldásának eszköze, kritikusan legyen bemutatva.”<sup>3</sup>*

A fentiekből következően megállapítható, hogy az erőszak bemutatása nem szükségszerűen negatív jelenség. George Gerbner, aki évtizedeket szentelt a televízióban jelenlévő erőszak kutatásának, és vizsgálatai során nemcsak az erőszak mennyiségi, hanem minőségi jellemzőinek is kiemelt figyelmet szentelt, hívja fel a figyelmet: *„Bizonyos összefüggésekben az erőszak bemutatása lehet indokolt, sőt szükséges kulturális kifejezésforma is. Az egyéni alkotói tehetség által megálmodott, történelmileg inspirált, mértékletesen és szelektíven használt szimbolikus erőszak képei a halálos szenvedélyekért fizetett tragikus árat jelezhetik. Azonban a televízióban az erőszaknak ezt a tragikus jellegét elnyomják a dramaturgiai futószalagon készült „vidám erőszak” képei. A „vidám erőszak” hidegvérű, gyors fájdalommentes és gyakran látványos, sőt borzongatóan izgalmas, ám általában üres, és híján van a tragédiák katartikus hatásainak. A „vidám erőszakot” tartalmazó film mindig heppienddel végződik. Végül is arra tervezték, hogy szórakoztasson, nem arra, hogy felkavarja a nézőket; az a funkciója, hogy a közönséget megfelelően fogékony hangulatba hozza a következő reklám előtt.”<sup>4</sup>*

Nem minden ábrázolt erőszak egyforma. Nem minden erőszak hat károsan a nézőre, és semmiféleképpen nem keverhető össze az erőszak a történet konfliktusával. A szereplők közötti konfliktus, amennyiben az felelősségteljesen kerül bemutatásra, segíthet a nézőnek a konfliktusok megoldását célzó békés alternatívák elsajátításában is. Fontos kritérium azonban az erőszak következményeinek bemutatása, amennyiben ez elmarad, a nézőben az erőszak kapcsán az a benyomás keletkezhet, hogy az kifizetődő. Ugyanakkor azok a tartalomelemzések, amelyek az erőszak jelenlétét kívánják a televíziós műsorkínálatban vizsgálni, többnyire nem szentelnek kellő figyelmet annak a kérdésnek, hogy milyen módon

---

<sup>3</sup> A tanulmány írójának fordításában.

<sup>4</sup> George Gerbner: A média rejtett üzenete. Budapest, 2000. 81. o.

kerül az erőszak a televízióban bemutatásra, elősegíti vagy gátolja az agresszív magatartás megtanulását.

### Potenciális hatások a kontextuális dimenziók mentén

A témában végzett eddigi legátfogóbb kutatás, az amerikai National Television Violence Study (1996, 1997, 1998) korábbi hatásvizsgálatok eredményeire támaszkodva – egyúttal figyelembe véve a mediális erőszak káros hatásai közül nemcsak az agresszív magatartásminták közvetítését, hanem a szorongáskeltést, valamint az erőszakkal szembeni közömbösség előidézését is - ezen káros hatások kialakulását növelő illetve csökkentő kvalitatív jellemzőket a következőképpen foglalta össze<sup>5</sup>:

<u>Kontextuális faktorok</u>	<u>A mediális erőszak hatása</u>		
	<u>tanulás</u>	<u>félelem</u>	<u>elfásultság</u>
Vonzó agresszor	▲		
Vonzó áldozat		▲	
Jogos erőszak	▲		
Jogtalan erőszak	▼	▲	
Hagyományos fegyverek jelenléte	▲		
Az erőszak extenzív és explicit ábrázolásmódja	▲	▲	▲
Realisztikusan ábrázolt erőszak	▲	▲	
Jutalmazás	▲	▲	
Büntetés	▼	▼	
A fájdalom és szenvedés ábrázolása	▼		
Humor	▲		▲

▲ Valószínű növekedés  
▼ Valószínű csökkenés

**Agresszor:** Az agresszív hatás kialakulásának feltételei között központi szerepet foglalnak el az utánozhatóság és viselkedés szempontjából az agresszív modellek. Ugyanakkor a televízió műsoraiban különböző típusú szereplők alkalmaznak erőszakot, és nem minden szereplő azonos modellértékű, mint ahogy az identifikáció szempontjából a néző személye sem

<sup>5</sup> National Television Violence Study 1997.

közömbös. A témában végzett kutatások arra hívják fel a figyelmet, hogy a nézők életkoruktól függetlenül inkább tanulnak, illetve másolnak viselkedésmintákat vonzó karakterektől.<sup>6</sup> Ennek következtében a vonzó és rokonszenves agresszorok a nézők számára potenciálisan inkább modellértékűek, mint a semleges vagy negatív karakterek. Ezen belül a nézők inkább pozitívan értékelnek olyan proszociális tulajdonságokat - mint például a hősiesség, szívéllyesség – szemben olyan antiszociális tulajdonságokkal, mint például a kegyetlenség.<sup>7</sup>

**Az erőszak motívuma:** A nézők különbözőképpen értelmezhetik az erőszakot annak függvényében, hogy az erőszakos tett indítéka mennyire rokonszenves vagy elfogadható, így például egyes indokok, mint az önvédelem vagy a szeretett személy védelme, a nézőben az erőszak alkalmazásának jogos érzetet kelthetik. A kutatások rámutattak, hogy a jogosnak beállított erőszak megnöveli az esélyt a magatartás eltanulására, míg a jogtalan erőszak vagy csupán a gonoszság csökkenti az imitáció veszélyét. Jogos, azaz legitim agresszió alatt általában a törvények által szentesített, a társadalom által megkövetelt illetve elfogadott erőszakot értjük. Ez kifejezésre juthat olyan egyértelműen, a társadalom védelmét szolgáló legitimált célokban, amilyen például a haza védelme, államérdek, rendőrségi akcióban a hivatali kötelesség teljesítése, törvényes igazságszolgáltatás stb., vagy támaszkodhat olyan, elsősorban az egyén érdekeit hangsúlyozó pszichológiai legitimációra, amely mögött érthető és általában pozitívként elfogadott motívumok állnak, mint az önvédelem, mások megmentése, a család védelme stb.

**Jutalmazás/büntetés:** A mediális erőszak hatásának vizsgálata során kiemelten kezelt aspektus a jutalmazás illetve büntetés kérdése. Amennyiben a filmbeli erőszak az elkövető számára büntetés vagy bármilyen negatív következmények nélkül marad, nagyban valószínűsíthető, hogy a néző az erőszakos magatartást pozitívan ítéli meg, és maga is alkalmazza érdekeinek sikeres keresztülviteléhez. Bandura (1963, 1965) az utánzásos válaszok elsajátítását vizsgáló kísérletei nyomán kimutatta, ha az agresszor a filmben büntetést kapott, a gyermekek kisebb hajlandóságot mutattak a filmbeli magatartás utánzására, mint amikor az erőszakos cselekedetet jutalmazták, vagy az reakció nélkül

---

<sup>6</sup> Bandura kísérletek (1986, 1994) idézi Wilson és tsai: The Nature and Context of Violence on American Television. In: Ulla Carlsson-Cecilia von Feillitzen (szerk.): Children and Media Violence. Yearbook from the UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen. 1998.

<sup>7</sup> Hoffner, Cantor (1985), Zillmann, Cantor (1977) idézi Wilson és tsai: The Nature and Context of Violence on American Television. In: Ulla Carlsson-Cecilia von Feillitzen (szerk.): Children and Media Violence. Yearbook from the UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen. 1998.

maradt.<sup>8</sup> Ugyancsak a fentiek érvényesek arra az esetre, ha a környezet legitimálja az erőszakos cselekedetet, s a film annak a véleménynek ad hangot, hogy az áldozat jól megérdemelt büntetését kapta. Többször kimutatták, hogy az erőszak igazolása növeli az agresszív hatást, míg a valamilyen büntetést maga után vonó erőszak csökkenti az imitáció veszélyét.

**Képi megjelenítés:** Vizsgálatok sora igazolta, hogy az erőszak megjelenítésének módja és formája is döntő szerepet játszik a hatás szempontjából, vagyis a hangsúly nem annyira azon áll, hogy egy film erőszakot tartalmaz, hanem azon, ez miként történik. A mannheimi egyetemen végzett kutatások szerint azok a filmek, amelyek az erőszak következményeit az áldozatok szemszögéből ábrázolták, s a történet felépítése és dramaturgiája a néző szimpátiáját az áldozat számára igyekezett megnyerni, a legdrasztikusabb jelenetek ellenére a nézőknél agressziót épített le (Grimm 1992). Az erőszak áldozatával való azonosulás az erőszak alkalmazásának negatív megítélésének kedvez, s a néző a valóságos életben megpróbálja az áldozatéhoz hasonló szituációkat elkerülni. Az erőszak következményeként bemutatott komoly sérülések és a szenvedés ábrázolása a nézőre ijesztően hat, azaz az imitáció illetve a viselkedésminta eltanulásának veszélyét csökkenti.<sup>9</sup> Amennyiben a film az erőszakot az elkövető szempontjából jeleníti meg, anélkül, hogy a tett következményeit az áldozatra nézve bemutatná, az agressziópotenciál a nézőben növekszik. Ha a néző az agresszorral szimpatizál, és az áldozat iránt nem érez sajnálatot, a film azt a benyomást tükrözi, hogy az erőszak legitim, normális eszköz célja elérésének érdekében, ezáltal növekszik a nézőben az erőszak alkalmazásának készsége a valóságos környezetben is. Következésképpen elsősorban a realiztikus ábrázolású, könnyen utánozható, spontán és kellemetlen következmények nélküli erőszak hat leginkább ártalmasan a nézőre.<sup>10</sup> A fentiek tükrében az is elmondható, hogy a humoros ábrázolás egyrészt tompítja a nézőkben az

---

<sup>8</sup> Ugyanakkor mindegyik csoport, vagyis a gyermekek azon csoportja is, amelyik a filmet büntetéssel látta, képes volt a filmben látottak pontos reprodukálására. Tehát Bandura kísérletében megint igazolódott, hogy az erőszak alkalmazása, nem pedig az elsajátítása függ a modell magatartásának következményeitől.

<sup>9</sup> Baron (1971), Goransen (1969), Sander, Baron 1975, Wottring, Greenberg (1973) idézi Wilson és tsai: The Nature and Context of Violence on American Television. In: Ulla Carlsson-Cecilia von Feillitzen (szerk.): Children and Media Violence. Yearbook from the UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen. 1998.

<sup>10</sup> Belson, W. A.: Television violence and the adolescent boy. Hampshire England: Westmead Farnborough, 1978.

erőszak káros következményeinek felismerését, másrészt az erőszak alkalmazása kapcsán egyfajta jutalomként, haszonként értelmezhető, így a tanulás esélyét növelheti.<sup>11</sup>

## ***II. Kutatási leírás az erőszak-ellenes tematika jelenlétének vizsgálatához***

Kutatási módszer: Tartalomelemzés

Mintavétel időpontja: 2002. február 25-március 3.

Vizsgált csatornák: M1, TV2, RTL Klub

Vizsgált időtartam: Napközbeni műsorkínálat, azaz a műsorkezdéstől 20 óráig

A kutatás célja:

A jelenlegi kutatás elsődleges célja azon műsorszámok arányának meghatározása egy véletlenül kiválasztott hét műsorkínálata alapján, amelyekben az erőszak nem a nézettség emelésére illetve a nézők szórakoztatására van jelen, hanem az erőszak kritikusan, felelősségteljes módon kerül ábrázolásra, azaz a korábbi kutatások eredményei alapján feltehetőleg csökkenti az agresszív magatartásminták kialakulásának veszélyét. Ebből következően vizsgálatunk az alábbi kérdésekre keresi a választ:

- Milyen mértékben közvetít a televízió az erőszak ábrázolása kapcsán erőszakellenes, az agressziót elutasító üzenetet?
- Milyen gyakran tárja a televízióban ábrázolt erőszak a néző elé azok valós negatív következményeit?
- A televízióban ábrázolt erőszak milyen gyakran jelenik meg olyképpen, mint aminek „ára van”, illetve milyen mértékben jelenik meg, mint az érdekek érvényesítésének sikeres eszköze a hősök és gazemberek sorsának tükrében?

Erőszak-ellenesség tematika alatt az erőszak elutasítását az ábrázolás módján vagy a szereplők tapasztalatain és szenvedésén keresztül értjük.

- *Olyan explicit vagy implicit üzenet, amely azt sugallja, hogy az erőszak rossz: pl. alternatívák hangsúlyozása az erőszak elkerülésére, a szereplők elutasítják az erőszakot, agressziót, a szereplők az erőszak negatív következményeit megvitatják.*

---

<sup>11</sup> Gunter (1985), Baron (1978), Berkowitz (1970). Idézi Wilson és tsai: The Nature and Context of Violence on American Television. In: Ulla Carlésson-Cecilia von Feillitzen (szerk.): Children and Media Violence. Yearbook from the UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen. 1998.

- *Az erőszaknak, mint rossznak az ábrázolása a megjelenítésen keresztül vagy a következmények illetve mások szenvedésének bemutatása útján: pl. az erőszak következményeként megjelenő fizikai fájdalom és szenvedés ábrázolása, az erőszak alkalmazásához kapcsolódó büntetés (hátrány) meghaladja az erőszak alkalmazásából származó előnyöket (juttalom).*

### **Az erőszak definíciója**

Az erőszak definíciójánál három tényező kap hangsúlyt:

- a szándékosság,
- a károkozás fizikai természete,
- a károkozás az élőlényekhez, humanizált szereplőkhöz kapcsolódik.

A pontos definíció: a testi erővel való hihető fenyegetés illetve a testi erő alkalmazásának nyílt ábrázolása, amelyben a fizikai károkozás szándéka egy élőlény(ek), illetve humanizált szereplő(k) ellen irányul. Erőszaknak tekintjük a fizikai erő alkalmazásának olyan következményeit is élőlények, illetve humanizált szereplők ellen, amelyekben az erőszakos tett nem látható. Ilyen módon az erőszak definíciója a fenyegetésre, a magatartásra és a káros következményekre is kiterjed. Kutatásunk kizárólag azokat a műsorszámokat vette figyelembe, amelyekben legalább egy szándékos, interperszonális erőszakot ábrázoló jelenet előfordult.

### ***III. Eredmények***

A mintahét időszakában vizsgált csatornák napközbeni nem-zenei-fikciós műsorkínálatában a műsorszámok 69,3 százaléka (115 műsorszám) tartalmazott valamilyen formában erőszakot. Ezen belül - a kutatás során alkalmazott erőszak definíciót alapul véve - három tényező kapott kiemelt hangsúlyt: a szándékosság, a károkozás fizikai természete, valamint az, hogy a károkozás élőlényhez, illetve humanizált szereplőhöz kapcsolódjon. Összesen 97 műsorszámban fordult elő szándékos interperszonális erőszak.

Tekintettel arra, hogy az erőszak lehetséges káros hatásai kapcsán elsősorban a kiskorúakra gyakorolt ártalmak állnak a figyelem középpontjában, vizsgálatunk során a televíziók napközbeni műsorkínálatára koncentráltunk, feltételezve, ilyen módon a minta magas arányban tartalmaz olyan nem-zenei-fikciós műsorszámokat, amelyek elsősorban a fiatalabb korosztálynak szólnak. A három országos földfelszíni terjesztésű műsorszolgáltató

egy kiválasztott hetet felölelő napközbeni műsorkínálata 54 százalékban tartalmazott tévésorozatokot, 40 százalékban animációs filmeket és négy százalékban egyestés filmeket. Amint azt a következő táblázat szemlélteti, a műsorszámok műfaji megoszlása szerint az ifjúsági/kalandfilmek voltak a legnagyobb arányban jelen **(1. táblázat)**.

**1. táblázat A mintában szereplő műsorszámok műfaji megoszlása**

<i>Műfaj</i>		
Ifjúsági/kalandfilm	31 műsorszám	32 %
Szappanopera/családrégió	21 műsorszám	22 %
Krimi/thriller/akció	7 műsorszám	7 %
Sci-fi/fantasy	6 műsorszám	6 %
Komédia	4 műsorszám	4 %
Egyéb	28 műsorszám	29 %

### **Elemzés a műsorszámok szintjén**

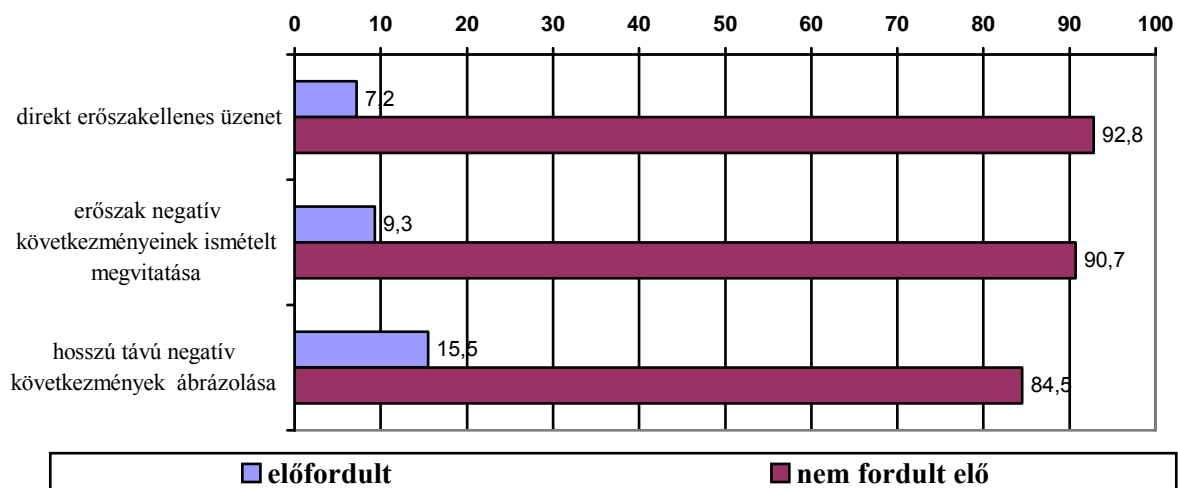
Miután kutatásunk célja azon műsorszámok arányának meghatározása, amelyekben az erőszak kritikusan, felelősségteljes módon kerül ábrázolásra - tehát az agresszív magatartásminták eltanulásának veszélye feltehetően csökken -, mindeneselött az ábrázolt erőszak kapcsán közvetített üzenetet vizsgáltuk. Direkt erőszakellenes üzenetet mindössze hét műsorszám fogalmazott meg<sup>12</sup> **(1. diagram)**. Egyetlen műsorszám esetében lehattunk tanú annak, hogy egy pozitív, erős karakter konkrét példáján keresztül mutatták be az alkotók, miként kerülhető el az erőszak, oldható meg a konfliktus az erőszak alkalmazása nélkül. Kétszer fordult elő, hogy az erőszak elkövetőjének sorsán, illetve az elkövető számára közelállóknak szenvedésén vagy bánatán keresztül szembesülhetett a néző az erőszak negatív következményeivel, továbbá ugyancsak két alkalommal állt a műsorszám középpontjában az erőszak áldozatának illetve a számára közelállóknak extrém szenvedése. Végül két műsorszám tematikájában megfogalmazódott az erőszak-ellenesség, de az a történet során nem jutott egyértelműen kifejezésre. A vizsgált műsorszámok 93 százalékában azonban explicit erőszakellenes üzenet egyáltalán nem volt tetten érhető.

<sup>12</sup> A műsorszámok címei: Androméda, Moloney (2. epizód), Milagros, A bolygó kapitánya, Amazon.



Amennyiben az erőszak elutasításának kevésbé direkt módjait is figyelembe vesszük, úgy összesen kilenc műsorszámról állítható, hogy az erőszak negatív következményeinek - a szereplők párbeszédein keresztül - hangot adott. A képi ábrázolás tekintetében, azaz annak tükrében, hogy a komoly sérülések és a szenvedés ábrázolása a nézőre ijesztően hat, vagyis az imitáció illetve a viselkedésminta eltanulásának veszélyét csökkenti, összesen 15 műsorszámra volt jellemző a maradandó illetve a hosszú távú fizikai vagy lelki következmények realiztikus ábrázolásmódja.

**1. diagram Az erőszakellenes illetve agressziót elutasító üzenetek előfordulásának gyakorisága a műsorszámokban, százalékban (N=97)**



Minden műsorszámot, amely erőszakot tartalmazott, megvizsgáltuk annak alapján is, hogy ábrázolásra kerültek-e az erőszak alkalmazása kapcsán okozott hosszú távú vagy maradandó fizikai illetve lelki sérülések (2. és 3. táblázat). Mindkettőt együttesen mindössze nyolc műsorszám ábrázolta. Amint azt a táblázatba foglalt eredmények is mutatják, a műsorszámok túlnyomó többségében nem mutattak az erőszak kapcsán hosszú távú, maradandó vagy komoly következményeket sem a fizikai (12 műsorszám), sem a lelki (13 műsorszám) sérülések megjelenítése oldaláról.

## 2. táblázat Az erőszak negatív fizikai következményei (N=97)

*Amennyiben a műsorszámban előfordult olyan mértékű erőszak, amely a kárt szenvedőnek a valóságban várhatóan hosszú távú vagy maradandó fizikai sérülést okozna, a műsorszámban a fizikai sérülés ábrázolásának módjára mi volt a jellemző?*

Előfordult olyan mértékű erőszak	65 műsorszám	67%
• Az ábrázolás hosszú távú vagy maradandó	• 12 műsorszám	• 18%
• Az ábrázolás rövid vagy valószínűtlen	• 48 műsorszám	• 74 %
• Egyáltalán nem ábrázolt fizikai következményt	• 5 műsorszám	• 8 %
Nem fordult elő olyan mértékű erőszak	32 műsorszám	33 %

## 3. táblázat Az erőszak negatív lelki következményei (N=97)

*Amennyiben a műsorszámban előfordult olyan mértékű erőszak, amely a kárt szenvedőnek a valóságban várhatóan komoly lelki sérülést, traumát okozna, a műsorszámban a lelki sérülés ábrázolásának módjára mi volt a jellemző?*

Előfordult olyan mértékű erőszak	84 műsorszám	87%
• Komoly lelki sérülés	• 11 műsorszám	• 13 %
• Az ábrázolás rövid vagy valószínűtlen	• 14 Műsorszám	• 17 %
• Egyáltalán nem ábrázolt lelki következményt	• 59 műsorszám	• 70 %
Nem fordult elő olyan mértékű erőszak	13 műsorszám	13 %

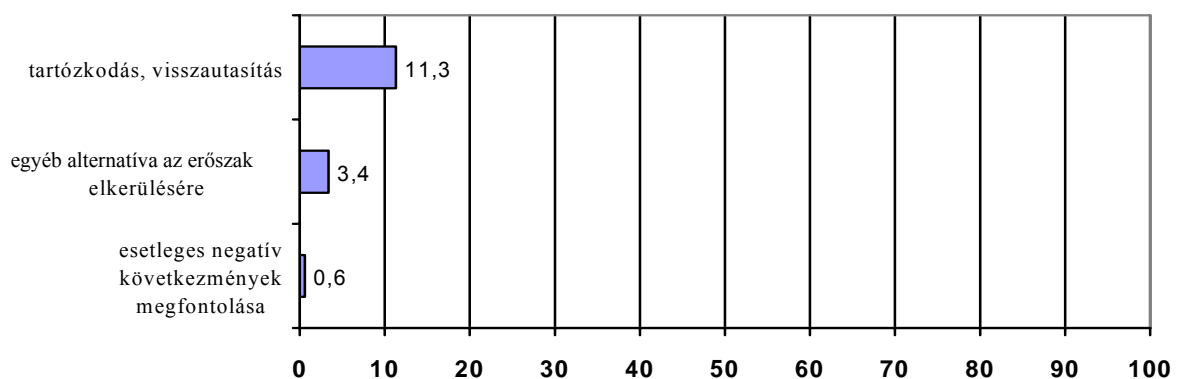
Az erőszak lehetséges negatív következményeinek egy tágabb értelmezésének tekintetében, amelyben a jogszerű büntetés, a gyász megjelenítése, a hozzátartozók, barátok elfordulása, illetve megvetése, anyagi kár vagy presztízsvesztés is benne foglaltatott, megállapítható volt, hogy a műsorszámok közel egyharmada (32 műsorszám) ábrázolt valamilyen egyéb negatív következményt. A leggyakrabban előforduló negatív következmények a letartóztatás (11 műsorszám), valamilyen anyagi kár illetve presztízsvesztés (12 műsorszám) voltak. A vizsgált műsorszámok 32 százalékában az erőszak alkalmazása semmilyen (szociális vagy materiális) negatív következményt nem vont maga után, annak ellenére, hogy előfordult olyan mértékű erőszak, amely a valós életben ezt indokolhatta volna. Ugyanakkor 34 műsorszám esetében, azaz az összes vizsgált műsorszám 35 százalékánál nem került ábrázolásra ilyen típusú erőszak.

## Elemzés a jelenetek szintjén

A 97 műsorszámban összesen 525 erőszakos jelenet került elemzésre. A műsorszámok 54 százaléka kevesebb, mint öt interperszonális erőszakot ábrázoló jelenetet tartalmazott, 34 százalékukban 5 és 10 között mozgott. Minden tizedik műsorszámban az erőszak különösen halmozottan volt jelen, tekintettel arra, hogy az ilyen típusú jelenetek száma tíz felett volt. A maximum, vagyis 23 erőszakos jelenet egy műsorszám esetében fordult elő. A vizsgált agresszív jelenetek minden negyediké a cselekmény szempontjából relevánsként volt minősíthető, miután a történet alapkonfliktusának számított, illetve ehhez szorosan kapcsolódott. 54 százalékuknál az erőszak alkalmazásának a cselekmény szempontjából nem volt kulcsfontossága, csupán a karakterek ábrázolását segítette elő. 35 esetben, azaz a jelenetek hét százalékánál az ábrázolt agresszió dramaturgiai szempontból nem volt meghatározható oka.

Elenyésző volt azon műsorszámok előfordulása, amelyekben az erőszak alkalmazását megelőzően megfontolásra vagy megvitatásra kerültek egyéb alternatívák az erőszak elkerülésére (**2. diagram**). Ez összesen 18 esetben fordult elő, ami az összes erőszakot tartalmazó jelenet 3,4 százalékának felel meg. Ugyancsak ritkán fordult elő, hogy valamelyik fél tartózkodott, tétovázott volna vagy visszautasította az erőszak alkalmazását. Ilyenre az erőszakos jelenetet megelőzően mindössze 57 esetben került sor, amely az összes vizsgált jelenet 11 százalékának felel meg. Még kiábrándítóbb az eredmény, amikor arra kerestünk választ, a műsorszámokban milyen gyakran fordul elő, hogy előzetesen mérlegelésre kerülnek az erőszak alkalmazásának esetleges negatív következményei. Erre mindössze három esetben találtunk példát.

**2. diagram Az erőszakos jelenetet megelőzően előfordult-e tartózkodás, megfontolásra kerültek-e negatív következmények illetve egyéb alternatívák az erőszak elkerülésére (N=525)**



Amint az a diagramból kiderül, a műsorszámok túlnyomó részében a szereplők spontán, mondhatni automatikusan folyamodtak erőszakhoz, anélkül, hogy az erőszakkal járó esetleges negatív következmények vagy a konfliktus kapcsán egyéb megoldási módszerek mérlegelésre kerültek volna. Ugyanakkor a fizikai erőszak alkalmazása gyakorta valamilyen provokáció hatására történik. A vizsgált jelenetek 47 százalékában az erőszakhoz folyamodást valamilyen provokáció előzte meg. Ami a konfliktushelyzeteket illeti, hozzávetőlegesen fele-fele arányban fordultak elő egyértelmű agresszor-áldozat viszonyt megjelenítő helyzetek (48%), illetve olyanok, amelyek megközelítőleg egyenlő erőviszonnyal rendelkező konfliktuspartnereket (45%) ábrázoltak.

Ha a jelenetek szereplőit aszerint vizsgáljuk, hogy túlnyomórészt proszociális avagy antiszociális tulajdonságokkal rendelkeztek, azaz a műsorszámokban pozitív illetve negatív hősöket jelenítettek meg, megállapítható: a negatív hősök gyakrabban kezdeményeztek erőszakot, míg a pozitív hősök gyakrabban váltak az agresszió célpontjává, illetve irányult ellenük erőszak (4. táblázat). Tekintettel arra, hogy a jelenetekben gyakorta jelennek meg olyan szereplők, akik bár nem az agresszió célpontjai, de valamilyen módon – erőszakosan vagy nem erőszakosan - reagálnak az agresszióra, érdemesnek tűnt az elemzést rájuk is kiterjeszteni. Ily módon az is megállapítható volt, hogy az erőszakos cselekedetnek csupán a jelenetek valamivel több, mint a felében volt tanúja.

#### **4. táblázat Az erőszakos jelenetek szereplői a karakterek megoszlása szerint**

N=525	<i>Pozitív hős(ök)</i>	<i>Negatív hős(ök)</i>	<i>Egyéb szereplő(k)</i>	<i>Nincs jelen</i>
<i>Az agresszió kezdeményezője</i>	11 % 60 jelenet	35 % 181 jelenet	49 % 259 jelenet	5 % 25 jelenet
<i>Az agresszió áldozata</i>	31% 161 jelenet	15 % 78 jelenet	53% 276 jelenet	2 % 10 jelenet
<i>Az agresszió tanúja</i>	14 % 74 jelenet	6 % 30 jelenet	35 % 181 jelenet	46 % 240 jelenet

Amennyiben az agresszió kezdeményezője kifejezetten pozitív hős volt, az erőszak alkalmazását gyakrabban előzte meg valamilyen provokáció (57%), mint a negatív karakterű agresszor esetében (35%). A konfliktushelyzet típusát tekintve egyértelműen megállapítható, hogy a negatív hősök gyakrabban alkalmaztak erőszakot erőfölényből, mint pozitív ellenpárjaik. Míg a „jó fiúk” esetében a kiegyenlített erőviszonyok és az egyértelmű

agresszor-áldozat viszony közötti arány megközelítőleg fele-fele volt, addig a gonosznak ábrázolt agresszorok kétharmadánál a célpont valamilyen szempontból kiszolgáltatott volt.

Az erőszak valószínűsíthető hatása kapcsán végzett kutatások alapján a kutatók fokozott jelentőséget tulajdonítanak a tanulás szempontjából a jogosként, illetve jogtalanként ábrázolt agresszióknak. Amennyiben az agresszor a néző szemében attraktív tulajdonságokkal rendelkezik, a törvényileg vagy pszichológiailag legitimált erőszak különösen felerősítheti a nem kívánt hatást. Ennek tükrében vizsgáltuk a túlnyomórészt proszociális tulajdonságokkal bíró szereplők - amelyek a néző számára potenciálisan modellértékűek lehetnek –, továbbá a semleges, valamint a negatív karakterek által alkalmazott agresszió indokoltságának mértékét **(5. táblázat)**. Amint azt a táblázatba foglalt eredmények mutatják, a pozitívan ábrázolt agresszorok valamivel több, mint a fele teljes mértékben jogosan folyamadt erőszakhoz, s ez az érték az ötszöröse a semlegesen ábrázolt szereplőkéhez képest. Az indokolatlan, de érzelmileg érthető motívumokon alapuló agresszió aránya ugyanakkor alig mutatott eltérést a különbözőképpen megjelenített karakterek megoszlásában, a negatív hősök esetében pedig az egyértelműen jogtalan, erkölcsileg igazolhatatlan célok érdekében elkövetett erőszak fordult elő a leggyakrabban. A többségében antiszociális tulajdonságokkal rendelkező agresszorok közül minden másodikat csupán a kár akarása motiválta.

**5. táblázat Az agresszió indokoltságának mértéke az agresszor karakterének megoszlásában**

	<i>Pozitív hős(ök)</i> <i>(n=60)</i>	<i>Negatív hős(ök)</i> <i>(n=181)</i>	<i>Egyéb szereplő(k)</i> <i>(n=259)</i>	<i>Összesen</i> <i>N=500<sup>13</sup></i>
Teljes mértékben indokolt	52 % 31 jelenet	2 % 3 jelenet	20 % 53 jelenet	17 % 87 jelenet
Indokolatlan, de részben érthető	42 % 25 jelenet	42 % 76 jelenet	43 % 113 jelenet	43 % 214 jelenet
Teljes mértékben indokolatlan	Nincs	49 % 88 jelenet	33 % 85 jelenet	35 % 173 jelenet
Nem eldönthető	7 % 4 jelenet	7 % 13 jelenet	3 % 9 jelenet	5 % 26 jelenet

Ugyancsak központi jelentőséget tulajdonítanak a szociális tanulás-elmélet képviselői a jutalmazás és büntetés kérdésének. Több kísérlet is igazolta, hogy az erőszak igazolása növeli az agresszív hatást, míg a valamilyen szankciót illetve helytelenítést maga után vonó

<sup>13</sup> 25 jelenetben az agresszor nincs jelen.

erőszak csökkenti az imitáció veszélyét. A táblázatban összefoglalt adatok alapján egyértelműen kitűnik, hogy a különböző karakterek összehasonlításában a pozitív hősök által alkalmazott agresszió kerül a leggyakrabban jutalmazásra (33%), míg a büntetés aránya a negatív hősöknél a legmagasabb (38%) (6. táblázat). Ugyanakkor hangsúlyozzuk, az eredmények kizárólag a jelenet szintjén foglalkoznak a kérdéssel, ily módon az is előfordulhat, hogy a „rossz fiú” csak a műsorszám végén nyeri el méltó büntetését.<sup>14</sup> 10 éves kor előtt azonban a gyerekek nem képesek a komplex cselekményvonalat követni, hanem a látottakat a jelenetek halmazaként élik meg, így az erőszakos cselekmények és a következmények közötti összefüggés számukra rejtve marad. Ennek következtében az alsó tagozatos korosztályra komoly veszélyt jelent, hogy a vizsgált jelenetek 65 százalékában az agresszív magatartás kapcsán megbánás, helytelenítés, illetve büntetés nem jutott kifejezésre.

**6. táblázat Az agresszió következménye az agresszor karakterének megoszlásában**

	<i>Pozitív hős(ök)</i> (n=60)	<i>Negatív hős(ök)</i> (n=181)	<i>Egyéb szereplő(k)</i> (n=259)	<i>Összesen</i> N=500 <sup>15</sup>
<b>Jutalmazás</b>	33%	16 %	16 %	(18 %)
	20 jelenet	29 jelenet	40 jelenet	89 jelenet
• <i>Elégedettség vagy elismerés másoktól</i>	• 18 jelenet	• 29 jelenet	• 38 jelenet	
• <i>Egyéb jutalom vagy megerősítés</i>	• 2 jelenet	<i>Nem fordult elő</i>	• 2 jelenet	
<b>Büntetés</b>	33 %	38 %	33 %	(35 %)
	20 jelenet	69 jelenet	86 jelenet	175 jelenet
• <i>Büntudat vagy helytelenítés másoktól</i>	• 3 jelenet	• 2 jelenet	30 jelenet	
• <i>Letartóztatás vagy az agresszor maga is kárt szenved</i>	• 16 jelenet	• 66 jelenet	• 52 jelenet	
• <i>Egyéb büntetés</i>	• 1 jelenet	• 1 jelenet	• 3 jelenet	
<b>Jutalmazás/Büntetés közvetlen nem fordul elő a jelenetben</b>	33 %	46 %	51 %	(47%)
	20 jelenet	83 jelenet	133 jelenet	236 jelenet

Végül arra is szerettünk volna választ kapni, hogy azok az agresszorok, akiket erőszakos cselekedeteiknél erkölcsileg igazolhatatlan indítékok vezéreltek, milyen gyakran maradtak büntetés nélkül a jelenetben. Ennek kapcsán fontos leszögezni, hogy a büntetés fogalma alatt nemcsak a törvényes szankciókat értjük, hanem az agresszort érő minden olyan

<sup>14</sup> Lásd a tanulmány végén az agresszió sikerét.

kritikus vagy helytelenítő megnyilvánulást, amely az ábrázolt erőszakot negatív megvilágításba helyezi. A táblázatban szemléltetett megoszlások alapján megállapítható, hogy a teljes mértékben indokolatlan agressziót bemutató jelenetek közel egyharmada semmilyen formában nem vont büntetést maga után (**7. táblázat**).

**7. táblázat Az agresszió büntetettsége az indokoltság mértéke szerint**

N=474	<i>Büntetés</i>	<i>Büntetés közvetlen nincs a jelenetben</i>	<i>Összesen</i>
Teljes mértékben indokolt	10% 15 jelenet	22% 72 jelenet	18% 87 jelenet
Indokolatlan, de részben érthető	45 % 67 jelenet	46 % 148 jelenet	45% 215 jelenet
Teljes mértékben indokolatlan	45 % 67 jelenet	32% 105 jelenet	36% 172 jelenet

Az áldozatok tekintetében először az erőszakra adott reakcióikat vizsgáltuk. Arra szerettünk volna választ kapni, hogy melyek azok a leggyakoribb magatartásmódok, amelyeket az áldozatok az agresszorral szemben tanúsítanak, és a gyermekek számára esetleg mintaközvetítők lehetnek. A vizsgált erőszakos jelenetekben az áldozatok többnyire semmilyen reakciót nem mutattak, eleve halottak vagy eszméletlenek voltak, illetve rögtön meghaltak (**8. táblázat**). Különösen gyakori volt az áldozat negatív hősként történő ábrázolása, a 78 jelenet közel felében találtunk erre példát. Tízből három jelenetben az áldozat az erőszakra erőszakkal válaszolt, vagyis fizikailag aktívan védekezett, illetve fenyegetőzött, s ennek tekintetében alig volt különbség a karakterek között. Az összevont kategóriák szerint ugyanakkor a legritkábban fordult elő, hogy az áldozat aktív, de nem erőszakos módon próbált kikerülni a konfliktusból. A pozitív hősként ábrázolt áldozatok közül minden negyedik menekült el, kért bocsánatot, vagy kiabált segítségért, míg a negatívak esetében nem egészen minden hatodik reagált az öt ért agresszióra ilyen módon.

<sup>15</sup> 25 jelenetben az agresszor nincs jelen

**8. táblázat Az áldozatok fizikai reakciói a karakterek megoszlása szerint**

	<i>Pozitív hős(ök)</i> <i>/"Jó fiúk"</i> <i>(n=161)</i>	<i>Negatív hős(ök)</i> <i>/"Rossz fiúk"</i> <i>n=78)</i>	<i>Egyéb szereplő</i> <i>(n=276)</i>	<i>Összesen</i> <i>N=515<sup>16</sup></i>
Nem erőszakos passzív áldozat	32 % 52 jelenet	46 % 36 jelenet	36 % 98 jelenet	36 % 186 jelenet
Nem erőszakos aktív áldozat	25 % 41 jelenet	17 % 13 jelenet	20 % 54 jelenet	21 % 108 jelenet
Erőszakra erőszakkal válaszol	31 % 50 jelenet	29 % 23 jelenet	32 % 89 jelenet	31 % 162 jelenet
Egyéb reakció, illetve nem megállapítható	11 % 18 jelenet	8 % 6 jelenet	13 % 35 jelenet	11 % 59 jelenet

Amennyiben az áldozat fizikai erőszakot alkalmazott, megvizsgáltuk indokoltságának mértékét is. Itt elsősorban arra koncentráltunk, hogy a védekező válaszreakció milyen mértékben állt arányban az áldozatot ért agresszióval. Amint az a táblázatból is kiderül, a vonzó tulajdonságokkal rendelkező áldozatok - az összes jelenet alapján mért átlaghoz képest - gyakrabban alkalmaztak erőszakot teljes mértékben indokoltan (**9. táblázat**). Míg a pozitív karakterű szereplők háromnegyedénél egyértelműen jogos önvédelemről volt szó, addig a negatívak esetében ez az arány meg sem közelítette az egynegyedét. Az ilyen módon közvetített üzenet erősíti a kiskorúakban azt az érzetet, a vonzó pozitív hős azáltal érvényesül, hogy képes megvédeni magát, illetve visszaadja az erőszakot.

**9. táblázat A fizikai agresszió indokoltságának mértéke az áldozatok karakterének megoszlásában**

	<i>Pozitív hős(ök)</i> <i>(n=50)</i>	<i>Negatív hős(ök)</i> <i>(n=23)</i>	<i>Egyéb szereplő(k)</i> <i>(n=89)</i>	<i>Összesen</i> <i>N=162</i>
Teljes mértékben indokolt	74 % 37 jelenet	22 % 5 jelenet	48 % 43 jelenet	52 % 85 jelenet
Indokolatlan, de részben érthető	16 % 8 jelenet	30 % 7 jelenet	39 % 35 jelenet	31 % 50 jelenet
Teljes mértékben indokolatlan	Nem fordul elő	26 % 6 jelenet	1 % 1 jelenet	4% 7jelenet
Nem eldönthető	2 % 1 jelenet	Nem fordul elő	2% 2 jelenet	2 % 3 jelenet
Nem alkalmazott fizikai erőszakot, csak fenyegetőzött	8 % 4 jelenet	21 % 5 jelenet	9 % 8 jelenet	10 % 17 jelenet

<sup>16</sup> 10 áldozat a jelenetben nem volt jelen.



Amint azt a bevezetőben említettük, több kutatás is rámutatott arra, hogy az áldozat emocionális reakciója az őt ért agresszióra nagyban befolyásolja a nézői hatást, miután az erőszak áldozatával való azonosulás az erőszak alkalmazásának inkább negatív megítélésének kedvez. Vizsgálatunkban az áldozatok túlnyomó többsége a jelenet folyamán élt valamilyen érzelmi válaszreakcióval, csupán 14 százalékuknál nem volt ez felfedezhető (**10. táblázat**). A szereplők karakterétől függetlenül, az áldozatok leggyakrabban félelmet, ijedséget vagy döbbenetet éreztek az őket ért támadás kapcsán. Bár a pozitív hősöknél ez némileg ritkábban fordult elő, ennek ellenére érdemes megjegyezni, hogy a kisebb gyermekek szempontjából gondot okozhat, ha a vonzó tulajdonsággal rendelkező figura félelmével túlságosan erősen azonosul. Emellett különösen problematikus, hogy az átélt agresszió hatására csak ritkán kerülnek a néző együttérzését kiváltó érzelmi reakciók kifejezésre, figyelembe véve, hogy az áldozatnak okozott fájdalom vagy szomorúság ábrázolása az erőszakos magatartás utánzásánál visszatartó erejű lehet.

**10. táblázat Az áldozatok lelki/érzelmi reakciói a karakterek megoszlása szerint**

	<i>Pozitív hős(ök) /”Jó fiúk” (n=161)</i>	<i>Negatív hős(ök) /”Rossz fiúk” n=78)</i>	<i>Egyéb szereplő (n=276)</i>	<i>Összesen N=515<sup>17</sup></i>
Félelem, ijedség, döbbenet	37 % 59 jelenet	47 % 37 jelenet	39 % 109 jelenet	40 % 205 jelenet
Düh, harag	17 % 28 jelenet	26 % 20 jelenet	22 % 62 jelenet	21 % 110 jelenet
Fájdalom	9 % 14 jelenet	6 % 5 jelenet	9 % 24 jelenet	8 % 43 jelenet
Aggodalom, bánat, szomorúság	4 % 6 jelenet	3 % 2 jelenet	3 % 7 jelenet	3 % 15 jelenet
Öröm, megkönnyebbülés, elégedettség	4 % 7 jelenet	1 % 1 jelenet	1 % 4 jelenet	2 % 12 jelenet
Egyéb érzelmi reakció	17 % 27 jelenet	4 % 3 jelenet	5 % 14 jelenet	9 % 44 jelenet
Nem megállapítható	1 % 2 jelenet	1 % 1 jelenet	4 % 10 jelenet	3 % 13 jelenet
Nem mutat reakciót	11 % 18 jelenet	12 % 9 jelenet	17 % 46 jelenet	14 % 73 jelenet

<sup>17</sup> Tíz áldozat a jelenetben nem volt jelen.

Akárcsak korábban az áldozatoknál, a tanúk esetében is megvizsgáltuk az erőszak kapcsán előforduló fizikai reakciókat. Azokban a jelenetekben, amelyekben olyan személyek is megjelentek, akik elsődlegesen külső szemlélőként voltak jelen, 44 százalékban ábrázoltak a látott erőszakkal szemben teljes mértékben közönyös magatartást (**11. táblázat**). Valamivel ritkábban, a jelenetek 36 százalékában fordult elő, hogy egy jelenlévő valamiképpen segítséget próbált nyújtani a megtámadott áldozatnak. Ezen belül némileg gyakrabban került sor erőszakos módszerek bevetésére, mint erőszakmentes, direkt verbális beavatkozásra vagy segítségkérésre. Az erőszak pozitív megítélésének a szemtanúk közel egytizede adott nyíltan hangot, azáltal, hogy agresszióra buzdított vagy legalábbis helyeselte azt. Amennyiben az agresszió szemtanúja a jelenetben valamilyen módon aktívan beavatkozott, a pozitív hősökre leginkább az agresszió alkalmazása volt jellemző (26%). Ugyanakkor ezen esetek 84 százalékában az erőszak teljes mértékben indokolt volt, kizárólag az agresszió áldozatának megsegítésére irányult.

**11. táblázat A tanúk fizikai reakciói a karakterek megoszlása szerint**

	<i>Pozitív hős(ök) /”Jó fiúk” (n=74)</i>	<i>Negatív hős(ök) /”Rossz fiúk” (n=30)</i>	<i>Egyéb szereplő (n=181)</i>	<i>Összesen N=285</i>
Nem mutat reakciót, nem veszi észre, nem nyújt segítséget	42 % 31 jelenet	54 % 16 jelenet	43 % 78 jelenet	44 % 125 jelenet
Erőszakos módon beavatkozik	26 % 19 jelenet	23 % 7 jelenet	17 % 31 jelenet	20 % 57 jelenet
Nem erőszakos módon beavatkozik	15 % 11 jelenet	1 % 3 jelenet	18 % 33 jelenet	16 % 47 jelenet
Helyesel, dicsér, buzdít	3 % 2 jelenet	13 % 4 jelenet	12 % 21 jelenet	9 % 27 jelenet
Egyéb	15 % 11 jelenet	Nem fordul elő	6 % 11 jelenet	8 % 22 jelenet
Nem megállapítható	Nem fordul elő	Nem fordul elő	4 % 7 jelenet	2 % 7 jelenet

A képi megjelenítés szempontjából elsősorban az erőszak alkalmazása kapcsán okozott kár mértékére koncentráltunk, tekintettel arra, hogy a negatív következmények bemutatása az agresszív magatartásminta eltanulásának esélyét csökkentheti. Így például Kanadában a gyermekműsorokra vonatkozó alapelvek kapcsán rögzítésre került, hogy azokban a műsorszámokban, amelyekben realiztikusan ábrázolt erőszak van jelen, be kell

mutatni annak személyes következményeit az áldozatokra és az elkövetőkre.<sup>18</sup> Ennek háttérében mindenekelőtt az áll, hogy minél kevésbé elidegenített formában jelenik meg az erőszak a műsorszámban, a valóságra vonatkozathatóság mértéke annál magasabb. Az animáció, a meseszerűség, a humor stb. általában elősegítik a fikcióként való értelmezhetőséget. Ezen szempontokat figyelembe véve megállapítható, hogy a súlyos illetve végzetes sérülés előfordulása a realiztikusan ábrázolt erőszak esetében szignifikánsan gyakoribb. A valóság-hűen bemutatott agresszív cselekedetek egyharmadánál jelentkezett súlyos illetve végzetes sérülés, míg a nem realiztikusan ábrázoltaknál csupán a jelenetek egyötödében fordult elő ilyen következmény (**12. táblázat**).

### 12. táblázat A károkozás mértéke

N=505 <sup>19</sup>	<i>Realisztikus</i> (n=234)	<i>Nem realiztikus</i> (n=271)
Nincs / Könnyebb károkozás	53 % 125 jelenet	69 % 186 jelenet
Súlyos / Végzetes károkozás	31 % 73 jelenet	21 % 56 jelenet
Nem ábrázolnak fizikai sérülést kiváltó erőszakot (verbális erőszak, fenyegetés)	15 % 36 jelenet	11 % 29 jelenet

Abból a feltételezésből kiindulva, hogy az erőszak következményeként bemutatott komoly sérülések és a fájdalom, szenvedés ábrázolása a nézőre ijesztően hat, ezáltal az imitáció illetve a viselkedésminta eltanulásának veszélye csökken, vizsgáltuk a képi megjelenítés intenzitásának mértékét. Elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy a realiztikus ábrázolású, súlyos vagy végzetes sérülést okozó erőszak milyen gyakran jelenik meg olyan módon, mint amelynek nincs véres és fájdalmas következménye. Amint az előző táblázatból kitűnt, a valóság-szerűen bemutatott erőszakos cselekedetek egyharmada (73 jelenet) járt súlyos illetve végzetes sérüléssel. Ugyanakkor a képi megjelenítés során mindössze 26 jelenetben fordult elő erős, illetve extrém sérülés - mint a vér fokozott jelenléte, a roncsolt testrészek, illetve a törésre utaló hanghatások stb. -, 47 jelenetben, azaz az érintett jelenetek kétharmadában a halál vagy a súlyos sebesülés tisztán, kellemetlen következmények nélkül került bemutatásra (**13. táblázat**). A nem realiztikusan ábrázolt jelenetekben ez az arány 89 százalékot tett ki.

<sup>18</sup> Canadian Association of Broadcasters (CAB) Voluntary Code on Violence in Television Programming

<sup>19</sup> 20 jelenetben a károkozás mértéke nem volt meghatározható.

### 13. táblázat A fizikai sérülés képi megjelenítése a súlyos/végzetes károkozás kapcsán

N=129	<i>Realisztikus</i> (n=73)		<i>Nem realisztikus</i> (n=56)	
Nincs látható külsérelmi nyom / Mérsékelt sérülések	64%	47 jelenet	89 %	50 jelenet
Erős / Extrém sérülések képi megjelenítése	36 %	26 jelenet	11 %	6 jelenet

Ami a súlyos illetve végzetes károkozás kapcsán átélt fájdalom és szenvedés megjelenítését illeti, a realisztikus illetve nem realisztikus ábrázolás között alig mutatkozott eltérés (14. táblázat). Erős vagy extrém érzelmi reakciók a jelenetek 46 illetve 45 százalékában voltak jelen, amint ezt az alábbi táblázat is mutatja.

### 14. táblázat A lelki/érzelmi reakciók képi megjelenítése a súlyos/végzetes károkozás kapcsán

N=124	<i>Realisztikus</i> n=68 <sup>20</sup>		<i>Nem realisztikus</i> n=56	
Lelki érzelmi reakciót nem ábrázolnak/ mérsékelt reakciók	54 %	37 jelenet	55 %	31 jelenet
Erős/Extrém érzelmi, lelki reakciók megjelenítése	46 %	31 jelenet	45 %	25 jelenet

A megjelenítés kapcsán befejezésül azt is vizsgáltuk, hogy az erős/extrém sérülések képi ábrázolását milyen gyakran kísérték hasonló mértékű érzelmi reakciók. Mindössze 15 súlyos vagy végzetes erőszakot bemutató jelenet (14 realisztikusan és egy nem realisztikusan ábrázolt) esetében járt a súlyos illetve extrém sérülés analóg reakciókkal együtt. Ez az összes ilyen típusú károkozás (129 jelenet) mindössze 12 százalékának felelt meg.

A jelenetek elemzése során végül az a kérdés is megválaszolásra került, hogy a negatív következmények ábrázolása, így az áldozat fájdalma és szenvedése, valamint az agresszió alkalmazásához kapcsolódó büntetés milyen gyakran haladta meg az erőszak alkalmazásából származó előnyöket. Az 525 vizsgált jelenetből 157-ben, azaz az esetek 30 százalékában az erőszak alkalmazása az agresszorra nézve nem járt semmilyen kellemetlen vagy hátrányos következménnyel együtt. Ezekben sem a büntetés valamely formája, sem az áldozat fájdalma, félelme, szomorúsága - ami a nézőben esetleg együttérzést kelthet - nem jelent meg. Amennyiben az egyes műsorszámokat a tekintetben vizsgáljuk, hogy milyen mértékben

<sup>20</sup> Öt jelenetben a lelki/érzelmi reakció nem volt meghatározható.

tartalmaztak az agresszió negatív következményeit nem ábrázoló jeleneteket, megállapítható: a vizsgált műsorszámok 27 százalékában az agresszió alkalmazásához kapcsolódó előnyök voltak a hangsúlyosabbak.

### „Jó fiúk és rossz fiúk”

Kutatásunk annak a kérdésnek a megválaszolására is kiterjedt, hogy a televíziókban ábrázolt erőszak milyen gyakran jelenik meg a „jó fiúk” és a „rossz fiúk” sorsának tükrében úgy, mint aminek „ára van”, illetve milyen mértékben jelenik meg, mint az érdekek érvényesítésének sikeres eszköze. A vizsgált műsorszámok többségének (58%) középpontjában olyan típusú karakter állt, amelyre nem volt jellemző a túlnyomóan proszociális tulajdonságokkal rendelkező pozitív főhős, illetve az ennek ellenpólusát képező, kizárólag az ártó szándék által vezérelt negatív főhős szerepe. Ezekben a műsorszámokban a világ nem fekete-fehér, a jellemek jóval összetettebbek, az erőszak mögött pedig többnyire valós élethelyzetek álltak. Ugyanakkor 42 műsorszámról, azaz a vizsgált műsorok 44 százalékáról volt elmondható, hogy a cselekmény középpontjában a jó és a rossz párharca állt.

Amint várható volt, a műsorokban gyakrabban kezdeményeztek erőszakot a „rossz fiúk” (15. táblázat). 42 műsorszámból 41-ben lépett fel a negatív hős legalább egyszer agresszorként, egy műsorszámban pedig kizárólag védekezésre használt erőszakot. A pozitív hős a műsorok 57 százalékában legalább egyszer volt kezdeményező fél, 24 százalékában pedig csupán erőszakkal reagált az őt ért támadásra. Mindössze egy esetben fordult elő, hogy a „jó fiú” sem agresszorként, sem áldozatként nem alkalmazott erőszakot, hanem kizárólag valakinek az oltalmazására használta azt. Minden hatodik műsorszámban a proszociális tulajdonságokkal rendelkező főhős semmilyen körülmények között nem folyamadt erőszakhoz, hanem erőszakmentesen oldotta meg a konfliktust.

### 15. táblázat Az erőszak alkalmazásának módja

*Amennyiben a műsorszám középpontjában a jó és a rossz konfliktusa áll, vagyis a történetre a proszociális tulajdonságokkal bíró pozitív hős és az ennek ellenpólusát képező negatív hős párharca jellemző:*

N= 42	<i>Pozitív hős(ök)/”Jó fiúk”</i>	<i>Negatív hős(ök)/”Rossz fiúk”</i>
Erőszakot kezdeményez	57 % 24 műsorszám	98 % 41 műsorszám
Erőszakkal reagál	24 % 10 műsorszám	2 % 1 műsorszám

Erőszakkal beavatkozik	2 %	1 műsorszám	Nem fordul elő
Nem alkalmaz erőszakot	17 %	7 műsorszám	Nem fordul elő

Amennyiben a pozitív illetve a negatív hős által alkalmazott erőszak indokoltságát vizsgáljuk - függetlenül attól, hogy agresszorként, áldozatként, vagy beavatkozó félként folyamadt erőszakhoz -, megállapítható, hogy ez a pozitív hős esetében a vizsgált műsorszámok 83 százalékában teljes mértékben indokolt vagy legalábbis érthető motívumokon alapult (**16. táblázat**). Ezzel szemben a negatív hős a műsorszámok 81 százalékában legalább egyszer teljes mértékben jogtalanul, öncélúan élt az erőszakkal.

### 16. táblázat Az erőszak alkalmazásának indoka

*Amennyiben a műsorszám középpontjában a jó és a rossz konfliktusa áll, vagyis a történetre a proszociális tulajdonságokkal bíró pozitív hős és az ennek ellenpólusát képező negatív hős párharca jellemző, az erőszak alkalmazása:*

N= 42	<i>Pozitív hős(ök)/"Jó fiúk"</i>	<i>Negatív hős(ök)/"Rossz fiúk"</i>
Teljes mértékben indokolt	45 % 19 műsorszám	Nem fordul elő
Indokolatlan, de részben érthető	38 % 16 műsorszám	17 % 7 műsorszám
Teljes mértékben indokolatlan	Nem fordul elő	81 % 34 műsorszám
Nem eldönthető	Nem fordul elő	2 % 1 műsorszám
Nem alkalmaz erőszakot	17 % 7 műsorszám	Nem fordul elő

Végül tanulmányozásra került az erőszak alkalmazásának sikere a pozitív illetve negatív szereplők sorsának tükrében. A műsorszámok végkimenetelét tekintve arra a következtetésre jutottunk, hogy az erőszak alkalmazása a „jó fiúk” esetében többnyire kifizetődik, míg a „rosszak” esetében szinte mindig ára van (**17. táblázat**). Míg az erőszakhoz folyamadó pozitív szereplők egyetlen műsorszám esetében sem veszítettek, a negatív szereplők 90 százalékban a végén valamilyen formában kudarcot vallottak.

### 17. táblázat Az erőszak alkalmazásának sikere

*Amennyiben a műsorszám középpontjában a jó és a rossz konfliktusa áll, vagyis a történetre a proszociális tulajdonságokkal bíró pozitív hős és az ennek ellenpólusát képező negatív hős párharca jellemző, az agresszor a műsorszám végén:*

N= 42	<i>Pozitív hős(ök)/"Jó fiúk"</i>	<i>Negatív hős(ök)/"Rossz fiúk"</i>
Győztesen kerül ki	79 % 33 műsorszám	Nincs
Többé-kevésbé megmarad a korábbi állapot	5 % 2 műsorszám	10 % 4 műsorszám
Veszít, kudarcot vall	Nem fordul elő	90 % 38 műsorszám
Az események során nem használt fizikai erőszakot	17 % 7 műsorszám	Nem fordul elő

Összefoglalásként a kapott eredmények tükrében megállapítható, hogy a „jó” többnyire úgy győz, hogy visszaadja az erőszakot, ily módon az erőszak alkalmazását elfogadhatóvá teszi. Az erőszakos tett indítéka a pozitív hősök esetében többnyire rokonszenves vagy legalábbis érthető. Ugyanakkor a valamilyen jó cél érdekében alkalmazott erőszak, mint az önvédelem vagy a szeretett személy védelme, a nézőben az erőszak alkalmazásának jogos érzetét keltheti, egyúttal növeli az esélyt a magatartás eltanulására. Tekintettel arra, hogy a pozitív hős – legkésőbb a műsorszám végén - a konfliktusból győztesen kerül ki, az erőszak a konfliktusok megoldásának sikeres eszközeként jelenik meg a műsorszámok többségében.